

УДК 339.562:338.4(477)

Васильців Т.Г.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, кредиту та страхування,
Львівський торговельно-економічний університет

Рудковський О.В.

доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту,
Хмельницький економічний університет

Лупак Р.Л.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки,
Львівський торговельно-економічний університет

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ТА СТРУКТУРНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ

У статті визначено необхідність формування такої інституціональної системи, яка б врегулювала ринкові суперечності у територіально-просторовому і галузево-секторальному розвитку виробничого комплексу та пришвидшила структурне реформування економіки створюючи умови для зниження її імпортової залежності. Обґрунтовано, що реалізація державної політики імпортозаміщення обумовлена проведенням структурних реформ, адже є їх складовою, що підтверджується стратегічною націленістю політики на покращення структурних параметрів соціально-економічного розвитку держави. Виділено вплив регіонально-галузевих особливостей при формуванні інституціонального базису та проведенні структурних реформ в контексті досягнення стратегічної мети та завдань державної політики імпортозаміщення. Надано характеристику напрямкам формування інституціональних змін та структурних реформ у контексті реалізації державної політики імпортозаміщення, які було згруповано відносно галузевих та регіональних особливостей.

Ключові слова: імпортозаміщення, державне управління, інституціональні та структурні зміни (реформи), економіка, виробництво.

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ И СТРУКТУРНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРОЦЕССАМИ ИМПОРТОЗАМЕЩЕНИЯ

Васильцев Т.Г., Рудковский А.В., Лупак Р.Л.

В статье определена необходимость формирования такой институциональной системы, которая урегулировала рыночные противоречия в территориально-пространственном и отраслевых секторальном развитии производственного комплекса и ускорил структурное реформирование экономики создавая условия для снижения ее импортной зависимости. Обосновано, что реализация государственной политики импортозамещения обусловлена проведением структурных реформ, ведь есть их составляющей, подтверждается стратегической нацеленностью политики на улучшение структурных параметров социально-экономического развития государства. Выделено влияние регионально-отраслевых особенностей при формировании институционального базиса и проведении структурных реформ в контексте достижения стратегической цели и задач государственной политики импортозамещения. Охарактеризованы направления формирования институциональных изменений и структурных реформ в контексте реализации государственной политики импортозамещения, которые были сгруппированы относительно отраслевых и региональных особенностей.

Ключевые слова: импортозамещения, государственное управление, институциональные и структурные изменения (реформы), экономика, производство.

INSTITUTIONAL AND STRUCTURAL ASPECTS OF THE FORMATION OF A SYSTEM OF STATE MANAGEMENT PROCESSES OF IMPORT SUBSTITUTION

Vasylytsiv T., Rudkovskiy O., Lupak R.

The article defines the necessity of forming such an institutional system, which would resolve market disputes in the spatial space and branch-sector development of the production complex and accelerated the structural reform of the economy, creating conditions for reducing its import dependence. It is substantiated that the implementation of the state policy of import substitution is due to the implementation of structural reforms, as they are an integral part of them, which is confirmed by the strategic policy orientation for improving the structural parameters of the socio-economic development of the state. Highlighted influence regional-branch features in the formation of an institutional basis and structural reforms in the context of achieving the strategic goal and objectives of the state policy of import substitution. The article describes the directions of formation of institutional changes and structural reforms in the context of implementation of the state policy of import substitution, which were grouped according to branch and regional features.

Keywords: import substitution, state administration, institutional and structural changes (reforms), economy, production.

Постановка проблеми. Для досягнення стратегічної мети та завдань державної політики імпортозаміщення в Україні має бути сформовано її повноцінну інституціональну базу та проведено низку структурних реформ в економіці, що в сукупності створить усі передумови для успішної реалізації. Актуальність роботи у цьому напрямі, крім іншого, підтверджується тим, що в національній економіці посилюються структурні дисбаланси відтворювальних процесів, відсутні належні макроекономічні й інституціональні передумови для зниження імпортозалежності, чинники подальших структурних перетворень мають дестабілізаційний вплив на розвиток внутрішнього ринку, структурна модернізація економіки відбувається досить повільними темпами без прискорення інвестиційно-інноваційного розвитку, обрані вектори інституційної підтримки підприємництва не враховують прогресивні зміни світової кон'юнктури, а загальна система перебуває під загрозою руйнування [8, с. 117-120].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні класики економічної теорії (Дж. Ходжсон, Р. Дункан, М. Олсон, Е. Фуруботн, Р. Ріхтер, Д. Норт, Т. Еггерссон та ін.) дотримуються ліберальної ідеології щодо проведення інституціональних змін у державній системі управління та розглядають їх як процеси забезпечення стабільного та передбачуваного економіко-правового середовища в якому посилюється роль громадськості та суспільного сектору у контролі влади, спільними зусиллями (держави, бізнесу, суспільства) успішно долаються ринкові деформації, існує вільний доступ до ринку ресурсів і технологій, активно підтримуються бізнес-інновації, інтелектуальна творча та науково-дослідна діяльність.

Водночас, вітчизняні вчені більш радикальніші у своїх наукових поглядах. Так, С. Мочерний розглядає інституціональні зміни як процес вкрай необхідних соціально-економічних реформ, що базується на адміністративно-командних методах управління економікою та передбачає кількісно-якісні і сутнісні перетворення інституцій, пов'язаних з управлінням та регулюванням системи суспільних відносин [3, с. 215].

Окрім інституціональних змін реалізація державної політики імпортозаміщення обумовлена проведенням структурних реформ в економіці, адже є їх складовою, що підтверджується стратегічною націленістю політики на покращення структурних параметрів соціально-економічного розвитку держави. У більшості наукових працях відповідне поняття розглядається як сукупність заходів та інструментів, при цьому, відмінності у твердженнях стосуються їх цілеспрямування. Зокрема, відносно забезпечення розвитку та конкурентоспроможності економіки [6; 9], підтримання динамічної макроекономічної рівноваги та сталого економічного зростання [5; 7], проведення структурних перебудов виробничого комплексу [2; 10], адаптації народного господарства до умов глобалізації [4], створення науково-технологічних умов для безперервного інноваційного розвитку [1] та ін.

Втім в наукових працях мало приділяється уваги проблемам, що спричиняють залежність економіки, при цьому, такий стан розглядається як короткотермінова необхідність забезпечення певних виробничих чи суспільних потреб. Однак, вивчаючи тенденції вітчизняної економіки переконуємося на важливості враху-

вання проблеми імпортозалежності та направлення суб'єктів державної системи управління на її вирішення, особливо у спосіб інституціональних та структурних змін.

Постанова завдання. Метою статті є наукове обґрунтування інституціональних та структурних аспектів формування системи державного управління процесами імпортозаміщення.

Виклад основного матеріалу. Дивлячись на високий рівень імпортозалежності національної економіки (одним з підтверджень є частка товарів, виготовлених не на території України, в структурі роздрібного товарообороту торгової мережі підприємств, яка в І півріччі 2017 р. становила 45,7 %) вкрай необхідним стає формування такої інституціональної системи, яка б врегулювала ринкові суперечності у територіально-протисторомовому і галузево-секторальному розвитку вітчизняного виробничого комплексу та пришвидшила структурне реформування економіки забезпечуючи умови для зниження зовнішньої товарної залежності.

Для вирішення проблем імпортозаміщення структурні реформи слід проводити дивлячись на здатність сформувати систему державного регулювання збалансованого розвитку внутрішнього ринку. Відповідно мета структурних реформ у цій сфері повинна полягати у покращенні співвідношень щодо: обсягів постачання та продажу товарів (послуг) імпортованого та вітчизняного виробництва, їх споживчих та якісних характеристик; територіальних диспропорцій розвитку, видів та форматів, інноваційної та технологічної орієнтованості торговельних об'єктів реалізовувати продукцію вітчизняного виробництва; виробничих і збутових, наявних і використовуваних потужностей, вітчизняного чи іноземного капітального забезпечення заміщення імпортних аналогій; техніко-технологічних та торгових можливостей виробничого сектору національної економіки і представлення в торгівій мережі власних товарів (послуг), впливу вітчизняних виробників та імпортерів на ринкову кон'юнктуру; інституційних умов підтримки вітчизняних суб'єктів товарного ринку, потенціалу та дієвості державно-приватного партнерства у виробництві і збуті імпортозамінної продукції.

Без сумніву, що ключовим чинником реалізації державної політики імпортозаміщення є удосконалення нормативно-методологічного регулювання, яке б забезпечило збалансований соціально-економічний розвиток регіонів, сформувало їх економічну самодостатність та інтегрованість. Розглядаючи національну регіональну систему державного управління вбачаємо інституціональні зміни щодо формування правил конкурентної боротьби, забезпечення гарантій дотримання прав власності, захисту інтересів власників інвестованого капіталу, удосконалення адміністрування та контролю бізнесу.

Виражений характер необхідних інституціональних змін у ході реалізації політики імпортозаміщення вже давно сформувався у галузевій структурі національної економіки. Це підтверджується наступним. На жаль в Україні змінені галузеві основи наповнення національного бюджету, отримання валютної виручки, забезпечення зайнятості населення і відтак державної підтримки інвестиційної та інноваційної діяльності. Так, низка галузей не виконують функції базового

забезпечення економічного розвитку держави та збільшують власну імпорту матеріально-технічну, технологічну, сировинну залежність (в основному галузі машинобудування, нафтохімічного промислу); переорієнтувалися на зовнішні ринки та малозацікавлені у розвитку внутрішнього споживчого ринку (лісова, легка промисловість, частково сільське господарство); не здатні підтримувати прогресивний розвиток національної економіки, постійно у них збільшується інноваційно-технологічний розвив порівняно з галузями інших країн (електротехнічна, інструментальна та автомобільна промисловості).

Щодо структурних зрушень, вважаємо, що вони повинні стосуватися аспектів підвищення ефективності використання просторово-виробничого потенціалу імпортозаміщення, покращення фінансово-інвестиційного та ресурсного забезпечення внутрішньо-регіонального виробництва імпортозамінної продукції, збільшення обсягів реалізації місцевої інноваційної висококонкурентної продукції, розвитку внутрішньорегіонального імпортонезалежного споживчого ринку. Насамперед варто оптимізувати обсяги постачання, продажу та споживання товарів імпортованого та вітчизняного виробництва на ринку.

Також структурних змін у сфері імпортозаміщення потребують процеси формування кількісно-якісних та споживчих характеристик вітчизняної продукції, які засвідчать її належну конкурентоспроможність та ефективне заміщення імпортних аналогів. Важливо, щоб в кожних галузевих секторах національної економіки налагодилося виробництво продукції, яка на внутрішньому ринку представлятиметься на рівні загальноновизнаних світових брендів та буде впізнаваною серед населення країни.

Свідченням успішного реформування внутрішньогалузевих ринків стане збільшення частки виробництва інноваційно-технологічної вітчизняної продукції з високою доданою вартістю та конкурентоспроможністю. Важливо галузям національної економіки відмовитися від існуючої виробничої моделі за якої виготовляється продукція низького технологічного порядку та направляється в основному як давальницька сировина в країни з більш розвинутою економікою. У галузевих секторах національної економіки повинен відбуватися чіткий функціональний розподіл асортиментного переліку продукції, внаслідок якого буде визначено перелік товарів необхідного, недоцільного чи неможливого виробництва. У підсумку можна буде стверджувати про реалізацію системної та комплексної державної політики імпортозаміщення.

Підтверджуватиме конкурентоспроможність та потенціал імпортозаміщення вітчизняної продукції її правильно сформована структура виробничої собівартості. Відповідно у галузевому середовищі вітчизняним підприємствам вдасться представити продукцію, яка враховуватиме аспекти використання нових економічних видів сировини та матеріалів, удосконалення організації виробництва і праці, підвищення технологічного рівня виробництва, стимулювання економії живої та уречевленої праці, підвищення культурно-технічного рівня персоналу та ін. Тобто всі ті ознаки, які декларуються у міжнародних стандартах та вимогах до якості продукції та яким сьогодні відповідають проникненні на внутрішній ринок імпорту продукти.

Попри це важливо раціонально сформувані співвідношення пропозиції імпортозамінної продукції з-поміж базових галузей (у т.ч. суб'єктів МСП) та посередницького сектору. Без сумніву, що істотно посилиться конкурентоспроможність галузей дивлячись вдале поєднання виробничих потужностей, техніко-технологічних та торгових можливостей їх економічних агентів. При цьому повинна активно зростати функціональна роль суб'єктів МСП, які здатні освоїти вузько-спеціалізоване виробництво та реалізацію відповідної продукції, часто збиткової для великих виробничих бізнес-структур. За такої структурної направленості вагомих результатів можна очікувати від розроблення та реалізації пілотних проектів створення і функціонування виробничого-торговельних регіональних кластерів зі здійсненням конкурсного відбору учасників та забезпеченням пільгових умов господарювання.

Також реформаторські зміни повинні стосуватися перерозподілу фінансових потоків в галузях національної економіки у напрямку стимулювання виробництва високотехнологічної імпортозамінної продукції. Відповідно можна буде очікувати на появу нових джерел залучення інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності для вітчизняних виробничих підприємств. Головне, що капіталовкладення матимуть чітку визначеність в об'єктах, середовищі відтворення, чинниках впливу на ефективність використання та ін. Відтак стане можливо сформувані і ефективно використовувати внутрішньогалузеві фонди інвестиційно-інноваційного розвитку, створювати та виводити на внутрішній ринок продуктів інновації вітчизняного зразка, підвищити рівень інвестиційної привабливості промислового підприємництва. А це все необхідні передумови для успішної реалізації державної політики імпортозаміщення.

Окрім фінансового забезпечення необхідно враховувати й інші складові формування раціональної відтворювальної структури ресурсної бази для виробництва імпортозамінної продукції. Зокрема істотну вагу мають галузеві процеси диференціації та розширення сфери виробничо-інноваційної діяльності, диверсифікації джерел розширення асортименту імпортозамінних товарів, підвищення рівня інтелектуально-кадрового забезпечення. Таким чином структурне реформування сфери імпортозаміщення повинно стосуватися покращення розподілу загального ресурсного середовища та визначення усіх необхідних взаємозв'язків між його складовими (фінансово-інвестиційною, економічно-ресурсною, організаційно-економічною, соціально-мотиваційною).

Узагальнимо пріоритетні напрями інституціональних змін та структурних реформ в національній економіці у контексті реалізації державної політики імпортозаміщення на рис. 1.

Висновки з проведеного дослідження. Задля зниження рівня імпортозалежності національної економіки в державній системі управління необхідно оновити інституціональні підходи щодо використання просторово-виробничого потенціалу, удосконалення державної системи стимулювання саморозвитку просторово-секторальних виробничо-господарських комплексів та підвищення на місцевому рівні зацікавленості суб'єктів бізнесу. Також важливо удосконалити систему основоположних

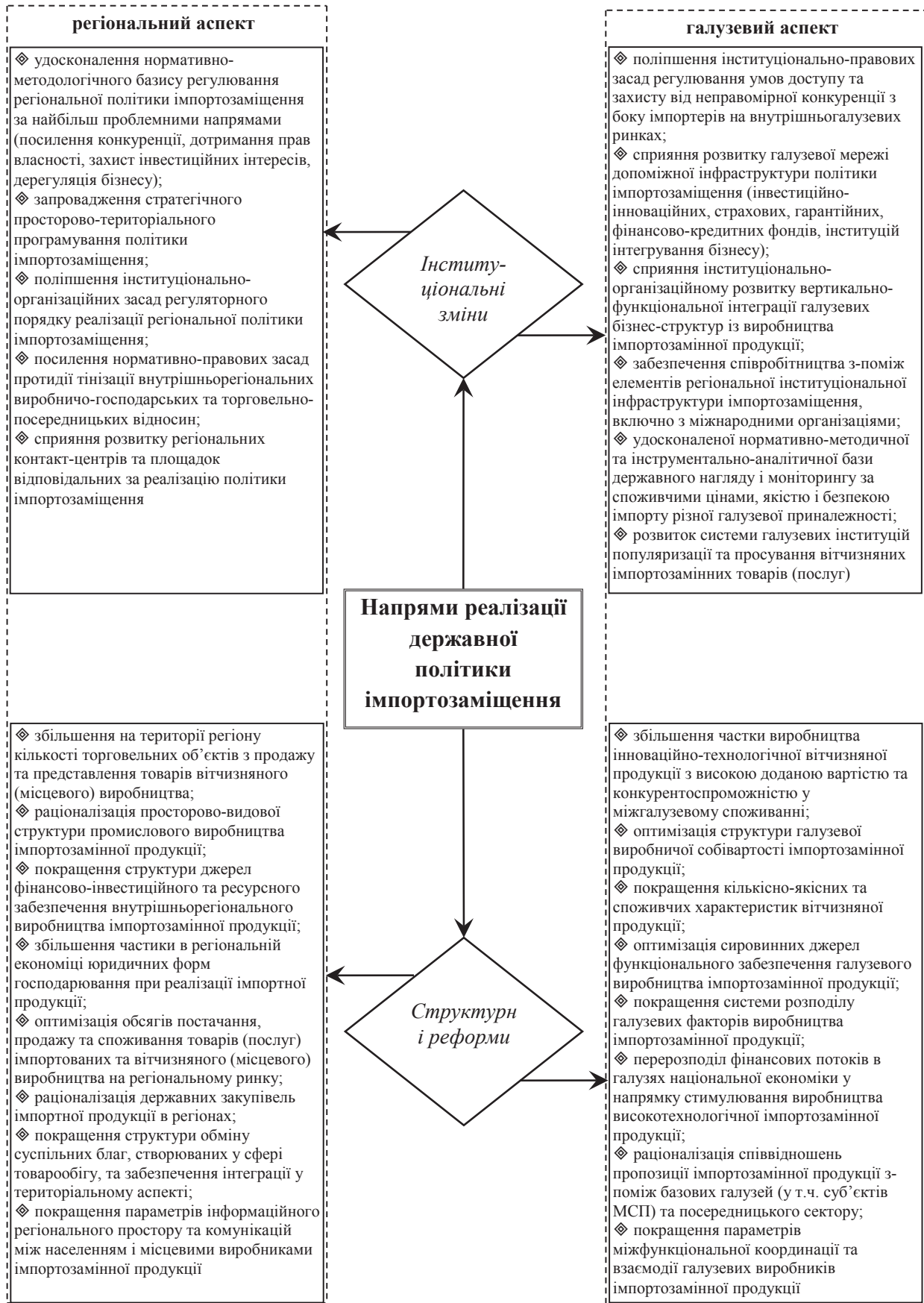


Рис. 1. Напрями формування інституціональних змін та структурних реформ у контексті реалізації державної політики імпортозаміщення

Джерело: авторська розробка

правил та впорядкувати набір галузевих інституцій, що проводять ринкові реформи, координують прийняття обґрунтованих інвестиційних рішень, стимулюють збільшення заощаджень та інвестицій, регулюють та контролюють дотримання норм і правил економічної конкуренції.

Водночас структурні зміни національної економіки в контексті реалізації державної політики імпортозаміщення повинні стосуватися покращення системи розподілу факторів, територіальної структури, якісних характеристик, параметрів інформаційного простору, структури вартості виробництва вітчизняної продукції.

1. Давиденко С. В. *Пріоритети забезпечення інноваційної безпеки України в умовах зовнішньої агресії : аналітична записка [Електронний ресурс] / С. В. Давиденко, А. М. Шехлович, Р. Л. Лупак. – Режим доступу : http://lv.niss.gov.ua/content/articles/files/AZ_Shekhlovych_2016-b057a.pdf.*

2. *Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / за ред. С. С. Варналія. – К. : НІСД, 2007. – 768 с.*

3. *Економічна енциклопедія : у трьох томах. Т. 1. / Ред. С. В. Мочерний та ін. – К. : ВЦ «Академія», 2000. – 864 с.*

4. *Мельник М. І. Формування бізнес-середовища України в умовах інституційних трансформацій : монографія / М. І. Мельник – Львів : ІРД НАН України, 2012. – 568 с.*

5. *Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році : аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2016. – 688 с.*

6. *Стратегія та механізми зміцнення просторово-структурної конкурентоспроможності регіону : монографія / за ред. А. І. Мокія, Т. Г. Васильціва. – Львів : Ліга Прес, 2010. – 488 с.*

7. *Теоретико-методичні засади та прикладні механізми державного регулювання розвитку внутрішньої торгівлі : монографія / Куцик П. О., Васильців Т. Г., Барна М. Ю., Лупак Р. Л. та ін.; за ред. Куцика П. О., Васильціва Т. Г. – Львів : в-во ЛТЕУ, 2016. – 426 с.*

8. *Lupak R. L. Conceptual Relationships between the Systems of Ensuring the Economic Security of the State and the Implementation of the State Policy of Import Substitution / R. L. Lupak, M. V. Kunytska-Iliash // Journal «Problems of Economy». – 2017. – № 2. – P. 117-123.*

9. *System transformations of the national economy: challenges and expectations : collective monograph / O. Vlasiuk, O. Ilyash, T. Vasylytsiv, R. Lupak and other. – University of Economy Publishing House, Bydgoszcz, Poland, 2016. – Vol. 1. – 242 p.*

10. *Vasylytsiv T. H. Justification of strategic priorities of state structural policy of import substitution in Ukraine / T. H. Vasylytsiv, R. L. Lupak // Journal «Actual problems of economics». – 2016. – № 1. – P. 52-60.*

E-mail: tgvas77@ukr.net

E-mail: arudkovsky@gmail.com

E-mail: economist_555@ukr.net